

*Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет*

**КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

*Тема: Розроблення інноваційних підходів до оцінки
конкурентоспроможності закладу вищої освіти*

*Спеціальність 051 «Економіка»,
освітня програма 8.051.00.11 «Економіка та бізнес-інновації»*

Завідувач кафедри: _____/Мельник Л.Г.

Керівник роботи: _____/Чорток Ю.В.

*Виконавець: _____/Сергієнко Д.О.
П.І.Б.*

*Група: Е.м.-81
шифр*

Суми 2019

*Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет*

**КАФЕДРА ЕКОНОМІКИ, ПІДПРИЄМНИЦТВА
ТА БІЗНЕС-АДМІНІСТРУВАННЯ**

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри економіки,
підприємництва
та бізнес-адміністрування
_____ **Л. Г. Мельник**
«__» _____ **20__ р.**

ЗАВДАННЯ
до кваліфікаційної роботи магістра

Студента(ки) групи _____, 2 курсу _____
(найменування інституту)

Спеціальності 051 «Економіка»

Освітня програма 8.051.00.11 «Економіка та бізнес-інновації»

_____ (прізвище, ім'я, по батькові)

Тема індивідуальної роботи: _____

Затверджую наказом по СумДУ № _____ від «__» _____ 20__ р.

Термін здачі студентом закінченої роботи: «__» _____ 20__ р.

Вихідні дані до роботи: _____

Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, що підлягають розробленню) _____

Перелік ілюстрацій

Дата видачі завдання: « ____ » _____ 20 ____ р.

Керівник кваліфікаційної роботи магістра _____
(вч. звання, П.І.Б.)

Завдання прийняв(ла) до виконання: « __ » _____ 20 ____ р. _____
підпис студента(ки)

Зміст

Вступ	7
РОЗДІЛ 1. Рейтингові методи оцінки конкурентоспроможності ЗВО	
1.1. Міжнародні рейтингові методи оцінки конкурентоспроможності ЗВО	
1.2. Вітчизняні рейтингові методи оцінки конкурентоспроможності ЗВО	
РОЗДІЛ 2. Матричний аналіз як спосіб оцінки конкурентоспроможності ЗВО	
РОЗДІЛ 3. Оцінка конкурентоспроможності ЗВО через споживача	
3.1. Методика розрахунку конкурентоспроможності ЗВО	
3.2. Методичні підходи до розрахунку конкурентоспроможності ЗВО	
Висновки	
Список використаної літератури	
Додатки	

Summary

In a market economy, manufacturers and suppliers of goods and services are influenced by their competitors, so it is impossible to imagine their activity without a concept that characterizes the relationships between economic agents, videlicet producers and consumers.

Competitive ability is the basis thing for sustainable economic development, because it automatically eliminates all suppliers who are not needed in the goods and service's market. That is why scientists have been studying this concept since last century till these days.

The main goal of the diploma work is to explore different ways of evaluating competitive abilities for different universities and to create new method, which can help to evaluate higher educational establishment's facilities from the new side.

The diploma demonstrates the international and national ratings, also, analyzes the method of their using and gives examples of their calculation.

The second paragraph considers PEST-analysis as a matrix method, give an example of its using in the conditions of higher education institution's evaluation and demonstrates the calculation on the example of Sumy State University.

In the third paragraph is elaborated a methodology for calculating competitive ability, based on the opinion of the consumer (entrant), and demonstrated a comparative analysis of Ukrainian educational institutions such as Sumy State University, Sumy State Pedagogical University and Sumy National Agrarian University.

The result of the work is a demonstration a new way of assessing the higher education institution's competitive ability, which allows students to choose a university, according to their requirements.

Реферат

Дипломна робота містить 49 сторінок основного тексту, 3 розділи, 2 рисунки, 14 таблиць, 12 формул, список використаної літератури із 15 джерел і три додатки.

Метою дипломної роботи є дослідження існуючих методик оцінки конкурентоспроможності закладу вищої освіти (надалі ЗВО) та розроблення інноваційного методу, що дає можливість оцінити позиції закладу з нового ракурсу.

Об'єктами дослідження є Сумський державний університет, Сумський державний педагогічний університет та Сумський національний аграрний університет.

Предмет дослідження – оцінка рівня конкурентоспроможності.

У першому розділі «Рейтингові методи оцінки конкурентоспроможності ЗВО» розглянуто найвідоміші рейтингові методи оцінки ЗВО на міжнародному рівні та в Україні, їх особливості та надано приклади розрахунку.

У другому розділі «Матричний аналіз як спосіб оцінки конкурентоспроможності ЗВО» продемонстровано PEST-аналіз, як спосіб оцінки потенціалу ЗВО, та на його базі розраховано показники Сумського державного університету.

У третьому розділі «Оцінка конкурентоспроможності ЗВО через споживача» розроблено методику оцінки конкурентоспроможності ЗВО, що базується безпосередньо на думці споживача (абітурієнта) та проведено за даним методом порівняльну оцінку між Сумським державним університетом, Сумським педагогічним університетом та Сумським національним аграрним університетом.

Ключові слова: конкурентоспроможність, здобувач, стратегія, ранжування, коефіцієнт, потенціал.

Вступ

В умовах ринкової економіки виробники та постачальники товарів та послуг перебувають під постійним впливом зі сторони своїх конкурентів, тому неможливо уявити їх діяльність без такого поняття, що характеризує взаємовідносини між суб'єктами економічної діяльності, а саме між виробниками та споживачами.

Конкурентоспроможність є підґрунтям для стабільного розвитку економіки, оскільки саме вона відсіює автоматично все те, що не є потрібним на ринку товарів та послуг. Саме тому вивченням даного поняття займалися і багато років тому, і сьогодні.

Серед відомих вчених, що займалися питанням вивчення конкурентоспроможності можна виділити Карла Маркса, Майкла Портер та Адама Сміта.

Трактування походження терміну конкурентоспроможність прив'язують до декількох слів, так, на думку одних вчених це «competition», для інших - «konkurrenz», що у перекладі з англійської та німецької відповідно мають однакове значення.

Економічний розвиток країни в цілому підкріплюється такими факторами, як розвиток ринкових відносин та виробництва, який, у свою чергу неможливий без наявності кваліфікованих кадрів. Потреба у спеціалістах створює попит серед населення на отримання освіти і саме тому ринок надання освітніх послуг не є виключенням для використання поняття конкурентоспроможності і боротьба між закладами вищої освіти (ЗВО) з кожним роком не послаблюється, а навпаки, набирає обертів.

Більшість методів оцінки націлені на оцінку зі сторони виробника, у даному випадку ЗВО, проте, оскільки ринкові відносини – це симбіоз між виробником та споживачем, важливим є також оцінка зі сторони абітурієнтів та здобувачів.

Саме тому **метою** даної кваліфікаційної роботи є розробка методу оцінки ЗВО, що дасть зважену оцінку конкурентоспроможності закладу з точки зору споживача, тобто тієї людини, яка безпосередньо і формує попит на освітні послуги.

Відповідно до мети роботи, сформовано наступні **завдання** кваліфікаційної роботи:

1. Проаналізувати наявні міжнародні рейтингові методики оцінки конкурентоспроможності ЗВО.
2. Проаналізувати наявні вітчизняні рейтингові методики оцінки конкурентоспроможності ЗВО.
3. Виявити альтернативні (матричні) методики, що дають оцінку використанню потенціалу ЗВО.
4. На основі проведених досліджень, сформувати інноваційну методику, яка у поєднанні з іншими надасть найбільш зважену оцінку конкурентоспроможності ЗВО.
5. Продемонструвати спосіб використання отриманої методики на реальних прикладах.

Відповідно до мети та завдань роботи, **об'єктом** досліджень є освітні послуги, що надаються ЗВО та їх безпосередня діяльність у цій галузі. **Предметом** дослідження є методики оцінки конкурентоспроможності ЗВО.

Магістерська кваліфікаційна робота написана на основі інформації, що надається у вільному доступі ресурсами ранжування ЗВО, а також на основі даних, отриманих з опитування здобувачів ЗВО, що брали участь в аналізі.

Практичне значення роботи полягає у тому, що на основі методики ранжування ЗВО за думкою споживача є можливість оцінити університети з нової точки зору, переглянути стратегії подальшого розвитку, а також надати для абітурієнтів саме ту інформацію, яка їх найбільше цікавить при виборі майбутнього місця навчання.

РОЗДІЛ 1. РЕЙТИНГОВІ МЕТОДИ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗВО

1.1. Міжнародні рейтингові методи оцінки конкурентоспроможності ЗВО

Серед закордонних способів оцінки конкурентоспроможності країни, до яких входять і ЗВО, найбільш відомим є глобальний індекс конкурентоспроможності.

Глобальний індекс конкурентоспроможності (The Global Competitiveness Index, GCI) – багатоскладовий показник, що визначає рейтинг країн відносно їх конкурентоспроможності.

До складу даного показника входять:

1. Установи (Institutions).
2. Інфраструктура (Infrastructure).
3. Рівень інформаційно-комунікаційних технологій (ICT adoption).
4. Макроекономічна стабільність (Macroeconomic stability).
5. Здоров'я (Health).
6. Навички (Skills).
7. Ринок товарів (Product market).
8. Ринок праці (Labour market).
9. Фінансова система (Financial system).
10. Розмір ринку (Market size).
11. Динаміка розвитку бізнесу (Business dynamism).
12. Схильність до інновацій (Innovation capability).

До кожного з даних показників входить ряд підпунктів, котрі і формують кінцеву вагу кожного з показників. Розглянемо більш детально показник №6 (Навички). До нього входять згідно [2]:

6.01 – Середня тривалість навчання: середня кількість років навчання в школі, середня кількість закінчених років навчання в країні населенням віком від 25 років і старше, за винятком років повторного навчання.

6.02 – Кількість людей, що проходили курси з підвищення кваліфікації: відповідь на питання опитування «У вашій країні якою мірою компанії вкладають гроші для навчання та розвитку працівника?» [1 = зовсім не вкладають; 7 = значною мірою вкладають].

6.03 – Якість професійної підготовки: відповідь на запитання опитування «Як ви у вашій країні оцінюєте якість професійної підготовки?» [1 = вкрай поганий, серед найгірших у світі; 7 = відмінна, серед кращих в світі].

6.04 – Майстерність випускників: Середня оцінка писань «У вашій країні в якій мірі учні середньої освіти володіють необхідними навичками? "та" У вашій країні якою мірою випускники університету володіють необхідними навичками?» У кожному випадку відповідь коливається від 1 (не володіють) до 7 (володіють значною мірою).

6.05 – Цифрові навички серед активного населення: відповідь на питання опитування «У вашій країні наскільки активне населення володіє цифровими навичками (наприклад, навички роботи з комп'ютером, базове кодування, цифрове читання)?» [1 = не володіє; 7 = володіє дуже гарно].

6.06 – Легкість пошуку кваліфікованих працівників: відповідь на питання опитування «У вашій країні чи можуть компанії знайти людей з навичками, необхідними для задоволення їх вакансій?» [1 = зовсім не можуть; 7 = дуже легко можуть].

6.07 – Тривалість навчання у школі: загальна кількість років навчання в школі.

6.08 – Критичне мислення у навчанні: відповідь на запитання опитування «Як у вашій країні ви можете оцінити стиль викладання? » [1 = базовий, на основі викладачів та зосереджений на запам'ятовуванні; 7 = заохочує до творчого та критичного індивідуального мислення].

6.09 – Відношення учнів до вчителя в початковій освіті: середня кількість учнів на одного вчителя, виходячи з кількості учнів та вчителів.

Як можна побачити, у складі даного показника вагому роль відіграє вища освіта, деякою мірою і формуючи кінцевий результат. Тобто, вища освіта це не лише система підготовки спеціалістів для подальшої роботи на їх робочих місцях, але і важіль управління конкурентоспроможністю країни.

Вагоме місце займає Шанхайський або Академічний рейтинг (Academic Ranking of World Universities, ARWU), що був започаткований компанією ShanghaiRanking Consultancy. Рейтинг має на меті незалежну оцінку рейтингу університетів, без впливу національних особливостей. Також він по праву вважається одним із найстаріших [3]. Складниками даного рейтингу є (табл. 1.1):

Таблиця 1.1 – Складники Шанхайського рейтингу

№	Складник	Вага
1	Випускники-лауреати Нобелівської премії або Медалі Філдса	10%
2	Співробітники-лауреати Нобелівської премії або Медалі Філдса	20%
3	Часто цитовані дослідники у 21 категорії	20%
4	Статті, опубліковані у журналах Science або Nature	20%
5	Індекси цитування для природничих і гуманітарних наук Інституту наукової інформації (Science Citation Index і Social Sciences Citation Index), а також індекси провідних журналів Arts and Humanities Citation Index	20%
6	Успішність здобувачів	10%

По кожному з пунктів максимальна кількість балів, яку може набрати університет становить 100. Також, найкращому університету за рік надається еталонний найвищий фінальний бал.

Розглянемо дану методику більш детально. Нехай певний умовний ЗВО за експертною оцінкою по кожному з критеріїв оцінювання має наступні бали (табл. 1.2):

Таблиця 1.2 – Приклад оцінювання ЗВО за Шанхайським рейтингом

№	Складник	Оцінка
1	Випускники-лауреати Нобелівської премії або Медалі Філдса	90
2	Співробітники-лауреати Нобелівської премії або Медалі Філдса	86
3	Часто цитовані дослідники у 21 категорії	78
4	Статті, опубліковані у журналах Science або Nature	100
5	Індекси цитування для природничих і гуманітарних наук Інституту наукової інформації (Science Citation Index і Social Sciences Citation Index), а також індекси провідних журналів Arts and Humanities Citation Index	98
6	Успішність здобувачів	73

У такому випадку фінальний бал (Бф) розраховується наступним чином:

$$\begin{aligned} \text{Бф} &= 90 \times 10\% + 86 \times 20\% + 78 \times 20\% + 100 \times 20\% + 98 \times 20\% + 73 \times 10\% = \\ &= 9 + 17,2 + 15,6 + 20 + 19,6 + 7,3 = 88,7 \end{aligned}$$

Проте, якщо по всім оцінюваним ЗВО даний бал є найвищим, то університету присвоюються 100 балів. Усі наступні бали університетів не змінюються після розрахунків.

Тобто, за даним рейтингом конкурентоспроможність університету більшою мірою визначається за кількістю цитованих матеріалів та Нобелівських лауреатів. Успіхи здобувачів впливають лише на 10 частину фінального результату.

Впродовж останніх років лідируючі позиції незмінно займають Гарвардський та Стенфордський університети [3]. Українські ЗВО до даного рейтингу не входять.

Не менш відомим є Рейтинг національних систем вищої освіти Universitas 21 (U21), що проводить ранжування країн за індексами вищої освіти і функціонує починаючи з 2012 року. Всього, країн у рейтингу 50, а показників 24, що об'єднані у 4 складових. Максимальний бал по кожній із складових – 100 [4]. Рейтинги також складаються і по кожній складовій незалежно. До даних показників належать (табл. 1.3):

Таблиця 1.3 – Показники Рейтингу національних систем вищої освіти
Universitas 21 (U21)

№	Складник	Вага
1	Ресурси* (Resources)	20%
2	Навколишнє середовище** (Environment)	20%
3	Зв'язок*** (Connectivity)	20%
4	Результати**** (Output)	40%

Ресурси* - інвестиції зі сторони держави та приватних підприємців.

Навколишнє середовище** - політика, регулювання сфери вищої освіти, доступність освіти.

Зв'язок*** - міжнародні зв'язки, програми обміну, що демонструють відкритість чи закритість системи вищої освіти.

Результати**** - дослідження, публікації, відповідність освіти до потреб країни та інших країн, а також можливість працевлаштування.

Аналогічно Шанхайському рейтингу, U21 не є складним і формується на основі експертної оцінки.

Тобто, якщо певна умовна національна система освіти, аналогічно попереднім розрахункам, має наступні експертні оцінки по складникам (табл. 1.4):

Таблиця 1.4 – Приклад оцінювання національної системи освіти за методикою U21

№	Складник	Оцінка
1	Ресурси	30
2	Навколишнє середовище	56
3	Зв'язок	50
4	Результати	64

У такому випадку фінальний бал (B_{Φ}) розраховується наступним чином:

$$B_{\Phi} = 30 \times 20\% + 56 \times 20\% + 50 \times 20\% + 64 \times 40\% = 6 + 11,2 + 10 + 25,6 = 52,8$$

Далі країні надається місце під час ранжування по даному показнику а кожному незалежно.

Незмінними лідерами у даному рейтингу є США, Швейцарія та Великобританія.

Україна станом на 2018-2019 роки займає 38 місце [4].

Рейтингом, що має риси Шанхайського рейтингу та Universitas 21, є рейтинг потужності систем вищої освіти QS. Він поєднує ранжування саме університетів, а не країн, та оцінку по 4 складникам в сумі та по кожному з них окремо. До даних показників входять наступні (табл. 1.5):

Таблиця 1.5 – Показники рейтингу QS

№	Складник	Вага
1	Академічна репутація	40%
2	Індекс цитування на 1 викладача	20%
3	Репутація серед роботодавців	10%
4	Співвідношення здобувач/викладач	20%
5	% іноземних викладачів	5%
6	% іноземних здобувачів	5%

Тобто, якщо умовний університет має наступні експертні оцінки по показникам (табл. 1.6):

Таблиця 1.6 – Приклад оцінювання ЗВО за методикою QS рейтингу

№	Складник	Оцінка
1	Академічна репутація	67
2	Індекс цитування на 1 викладача	71
3	Репутація серед роботодавців	90
4	Співвідношення здобувач/викладач	73
5	% іноземних викладачів	51
6	% іноземних здобувачів	47

У такому випадку фінальний бал (B_{ϕ}) розраховується наступним чином:

$$B_{\phi} = 67 \times 40\% + 71 \times 20\% + 90 \times 10\% + 73 \times 20\% + 51 \times 5\% + 47 \times 5\% = \\ = 26,8 + 14,2 + 9 + 14,6 + 2,55 + 2,35 = 69,5$$

Далі країні надається місце під час ранжування по даному показнику а кожному незалежно.

Метою даного рейтингу є відслідковування динаміки розвитку ЗВО та виявлення найкращого з них. Так, на перших позиціях 2019 року можна

бачити Массачусетський технологічний інститут, Стенфордський та Гарвардський університети [5].

Даний рейтинг включає також українські університети (табл. 1.7):

Таблиця 1.7 – Українські ЗВО у QS рейтингу, 2019

Позиція у рейтингу	Назва ЗВО
481	Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
531-540	Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка
601-650	Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського
701-750	Харківський політехнічний інститут
751-800	Львівський національний політехнічний університет
751-800	Сумський державний університет

1.2. Вітчизняні рейтингові методи оцінки конкурентоспроможності ЗВО

Одним з небагатьох українських рейтингів університетів є «Топ-200 Україна», розроблений центром міжнародних проєктів «Євроосвіта» у партнерстві з іноземною групою експертів IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence. Ідеєю створення рейтингу є ранжування українських ЗВО, беручи до уваги сучасні тенденції розвитку університетів [6].

Методика оцінювання наступна: 85% відіграють відкриті дані прямих вимірів і 15% - експертні висновки фахівців у сфері вищої освіти.

Так, при оцінці беруться до уваги якість науково-педагогічного потенціалу (40%), якість навчання (25%), міжнародне визнання (20%) та інтегральний показник діяльності.

Вагові коефіцієнти є наступники:

1. Оцінка якості науково-педагогічного персоналу – 40%;
2. Оцінка якості навчання – 25%;

3. Оцінка міжнародного визнання – 20%.

Інтегральний показник діяльності – сума попередніх кількісних оцінок, що і формує фінальний результат по університету.

За 2019 рік лідируюча 10-ка ЗВО у даному рейтингу має наступний вигляд (табл. 1.8):

Таблиця 1.8 – Лідируючі ЗВО за рейтингом «Топ-200 Україна»

№	ЗВО	Оцінка якості науково-педагогічного потенціалу $I_{нп}$	Оцінка якості навчання $I_{н}$	Оцінка міжнародного визнання $I_{мв}$	Оцінка інтегрального показника діяльності ЗВО, I_3
1	Київський національний університет ім. Т. Шевченка	40,95	22,32	14,76	78,03
2	Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського	40,76	21,00	14,88	76,64
3	Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна	21,06	13,55	12,39	47,00
4	Національний університет "Львівська політехніка"	16,72	16,94	13,33	46,98
5	Харківський політехнічний інститут	20,07	14,81	8,63	43,51
6	Сумський державний університет	15,71	17,68	10,11	43,50
7	Національний університет біоресурсів і природокористування України	19,75	12,71	5,97	38,43
8	Дніпровська політехніка	20,96	6,40	9,79	37,15
9	Львівський національний університет ім. І. Франка	16,69	13,90	5,67	36,26
10	Харківський авіаційний інститут ім. М.Є. Жуковського	16,63	7,16	11,60	35,39

Методика розрахунку є наступною: якщо умовний університет має 87 балів за якість науково-педагогічного потенціалу, 67 за якість навчання, 75 за

міжнародне визнання і 79, як експертну оцінку, то оцінка інтегрального показника діяльності має розмір:

$$I_3 = 87 \times 40\% + 67 \times 25\% + 75 \times 20\% + 79 \times 15\% = 34,8 + 16,75 + 15 + 11,85 = 78,4$$

Також, серед сумських ЗВО за даним рейтингом зайняті наступні місця [6]:

- Сумський національний аграрний університет – 102 місце.
- Сумський державний педагогічний університет ім. Макаренка – 148 місце.

В Україні серед методів оцінки університетів також існує Консолідований рейтинг ЗВО України, що проводить оцінку та ранжування університетів за наступними критеріями [7]:

1. Місце у рейтингу Scopus.
2. Місце у рейтингу «Топ-200 Україна».
3. Бал ЗНО на контракт.

За даними 3-ма показниками виводиться фінальний бал, що є сумою попередніх балів.

Нажаль, даний рейтинг не можна назвати незалежним та об'єктивним, оскільки оцінка та ранжування університетів проводиться на основі висновків інших рейтингів, а єдиним показником оцінки, окрім них є середній бал ЗНО на контракт, що, як мінімум, не відображає повної ситуації по ЗВО.

Станом на 2019 [7] рік 10 найкращих університетів України є наступними (табл. 1.9):

Таблиця 1.9 – Лідируючі заклади ЗВО за консолідованим рейтингом

Назва навчального закладу	Місце у загальному рейтингу	ТОП 200 Україна	Бал ЗНО на контракт	Scopus	Підсумковий бал
Київський національний університет ім. Т. Шевченка	1	1	4	1	6
Київський політехнічний інститут ім. І. Сікорського	2	2	10	6	18

Продовження таблиці 1.9

Назва навчального закладу	Місце у загальному рейтингу	ТОП 200 Україна	Бал ЗНО на контракт	Scopus	Підсумковий бал
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна	3	3	21	2	26
Львівський національний університет ім. І. Франка	4	9	17	4	30
Національний медичний університет ім. О.О. Богомольця	5-6	11	5	18	34
Національний університет "Києво-Могилянська академія"	5-6	12	2	20	34
Національний університет "Львівська політехніка"	7	4	27	10	41
Одеський національний університет ім. І. І. Мечникова	8	16	32	5	53
Львівський національний медичний університет ім. Д. Галицького	9	37	6	11	54
Дніпровський національний університет ім. О.Гончара	10	14	41	8	63

При тому, рейтинг університетів за версією Scopus визначається на основі різниці індексів Гірша за поточний та минулий роки.

Індекс Гірша (h-індекс) - максимальне ціле число h, яке вказує, що автор опублікував h статей, кожна з яких процитована хоча б h раз. Ці h статей складають ядро Гірша або h-ядро [8, с. 269].

Основними недоліками використання індексу Гірша є [9]:

1. не враховує інформацію про найбільш важливі високоцитовані роботи.
2. не враховує особистий внесок автора (не має різниці, робота написана одним автором чи більше) .
3. у схемі, що використовує Web of Science не враховуються посилання на книги авторів та посилання в неангломовних джерелах.

4. враховуються навіть ті посилання, де статті автора піддаються серйозній критиці і результати вважаються помилковими або просто недостовірними.

5. система не розрізняє цитування вченого іншими вченими від його самоцитування (можливість штучного збільшення індексу).

6. цитування статей з перекладних журналів відбувається двома різними способами: або вказується англomовне назва журналу, або латинськими буквами дається його оригінальна назва і Web of Science сприймає цитування такої статті як цитування двох різних статей (при цьому індекс може зменшитися).

РОЗДІЛ 2. МАТРИЧНИЙ АНАЛІЗ ЯК СПОСІБ ОЦІНКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗВО

PEST-аналіз – добре відомий метод зваженої оцінки потенціалу підприємства а також його конкурентоспроможності. Створений у 1967 році професором із Гарвардського університету Френсісом Агіларом.

До матриці аналізу входять 4 середовища:

1. Політичне (P);
2. Економічне (E);
3. Соціальне (S);
4. Технологічне(T).

Розглянемо дану більш детально, відповідно до аналізу конкурентоспроможності ЗВО, базуючись на висновках Сидорина А.В. та Сидорина В.В [10] .

До політичного середовища входять наступні фактори:

1. Законодавство (освітні технології, освітні стандарти, «технології» реалізації освітнього процесу, навчальні плани, програми, методи і засоби оцінювання результативності та ефективності діяльності вузу);

2. Можливості академічної мобільності (області спільної діяльності з іноземними освітніми установами, види і механізми взаємодії з міжнародними організаціями в галузі освіти, методи і засоби оцінки якості освіти, сертифікація систем менеджменту якості, професійно-громадська акредитація освітніх програм);

3. Демографічна ситуація (методи і засоби довузівської підготовки абітурієнтів, напрямки підготовки випускників, цільові орієнтири, зв'язок з підприємствами-роботодавцями випускників, фінансування, методи і засоби забезпечення привабливості ВНЗ, його репутації, іміджу);

4. Фінансування (фінансування, гранти, НДР Міністерства освіти та науки та інших відомств, напрямки наукових досліджень);

5. Потреби ринку праці (напрями підготовки, контрольні цифри прийому (кількість фахівців, що випускаються і їх розподіл за напрямками підготовки), підприємства-роботодавці, ключові партнери, методи і засоби моніторингу ринку праці, оцінка задоволеності споживачів, система додаткової професійної освіти, програми підвищення кваліфікації).

До економічного середовища входять наступні фактори:

1. Стан економіки у галузі (економічна політика вузу, затребуваність випускників, конкурентоспроможність випускників на ринку праці, привабливість вузу і напрямків підготовки).

2. Рівень заробітної плати (зарплата співробітників, склад підприємств-ключових партнерів, конкурентоспроможність випускників на ринку праці, привабливість вузу і напрямків підготовки).

3. Рівень інфляції (зарплата співробітників, економічна політика вузу).

4. Інвестиційний клімат (економічна політика вузу, ключові партнери в освіті і наукових дослідженнях, конкурентоспроможність випускників на ринку праці, актуалізація навчально-наукового потенціалу вузу, привабливість вузу і напрямків підготовки, зарплата співробітників).

5. Стан системи оподаткування.

6. Специфічні особливості ЗВО (склад підприємств-ключових партнерів, роботодавців, вимоги до абітурієнтів, організація навчального процесу, наукових досліджень, обладнання та інфраструктура науково-дослідницької діяльності, кадровий потенціал, замовники і співвиконавці наукових досліджень, публікації, конференції, обмін досвідом, стажування, захист інтелектуальної власності, інноваційна діяльність).

7. Витрати ЗВО (економічна політика вузу, бюджетування, інфраструктура, кадрова політика вузу, управління закупівлями, інформаційні технології).

До соціального середовища входять наступні фактори:

1. Демографічні фактори (чисельний склад прийнятих на навчання абітурієнтів за бюджетною і позабюджетною формі оплати, цільовий набору, довузівська робота з абітурієнтами, рекламна діяльність, конкурентоспроможність випускників, формування іміджу вузу);

2. Базові цінності та моделі поведінки в суспільстві (внутрішня корпоративна культура, кадрова політика, політика виховної роботи з учнями, соціальний склад абітурієнтів, менеджмент соціальної відповідальності та соціальної безпеки, сталий розвиток ЗВО, психологічна підтримка учнів, менеджмент персоналу, виховна робота з учнями, структура і зміст освітніх програм);

3. Реклама та зв'язок з суспільством, ЗМІ (місія, політика, цілі, завдання ЗВО, імідж, репутація, привабливість, напрямки статутної діяльності ЗВО);

4. Етнічні, культурні та релігійні фактори (внутрішня корпоративна культура, кадрова політика, виховна робота зі здобувачами).

До технологічного середовища входять наступні фактори:

1. Розвиток освітніх технологій (методи навчання та формування компетенцій випускників у ЗВО, що застосовуються в даний час, освітні технології та доцільність впровадження альтернативних освітніх технологій, інформаційні технології в освіті і наукових дослідженнях, сучасний стан системи взаємодії ЗВО з підприємствами-партнерами і роботодавцями випускників);

2. Фінансування (структура і зміст системи фінансування навчально-виховного процесу та наукових досліджень і розробок у ЗВО);

3. Абітурієнти (система зарахування абітурієнтів для навчання, організація діяльності приймальної комісії, система профорієнтації, рекламна діяльність, довузівська підготовка абітурієнтів, зв'язок з роботодавцями);

4. Вимоги до нормативно-методичного забезпечення (сучасний стан нормативно-методичного забезпечення освітнього процесу та наукових досліджень у ЗВО);

5. Інші вимоги (інноваційний потенціал ЗВО, стан робіт по створенню і захисту інтелектуальної власності, стан внутрішньої системи забезпечення і гарантії якості освітньої та науково-дослідної діяльності).

Отримуємо матрицю приблизно наступного вигляду (табл. 2.1):

Таблиця 2.1 – Матриця PEST-аналізу для ЗВО

Політичні	Економічні
1. законодавство; 2. академічна мобільність; 3. демографічна ситуація; 4. фінансування; 5. потреби ринку праці.	1. стан економіки у галузі; 2. рівень заробітної плати; 3. рівень інфляції; 4. інвестиційний клімат; 5. стан системи оподаткування; 6. специфічні особливості ЗВО; 7. витрати ЗВО.
Соціальні	Технологічні
1. демографічні фактори; 2. базові цінності суспільства; 3. ЗМІ; 4. етнічні, культурні, релігійні фактори.	1. розвиток освітніх технологій; 2. фінансування; 3. абітурієнти; 4. вимоги до нормативно-методичного забезпечення; 5. інші вимоги.

Для подальшої демонстрації методу, проведемо аналіз на прикладі Сумського державного університету (надалі СумДУ).

Визначаємо зовнішні фактори, що мають високу вірогідність здійснитись та потенціально вплинути на ЗВО:

- 1) Розвиток академічної мобільності.
- 2) Збільшення привабливості для іноземних здобувачів.
- 3) Запровадження нових освітніх технологій.
- 4) Збільшення фінансування галузі вищої освіти.
- 5) Збільшення рівня інфляції.
- 6) Погіршення інвестиційного клімату.
- 7) Зменшення кількості населення (абітурієнтів).
- 8) Скорочення попиту на ринку праці.
- 9) Збільшення конкуренції на внутрішньому ринку.

Визначимо вагу кожного з факторів, використовуючи шкалу від 0 (неважливий) до 1 (дуже важливий). Сума показників ваги має дорівнювати 1.

Також, надаємо оцінку від 1 (не впливає) до 5 (сильно впливає) по кожному з показників зовнішнього середовища.

Добуток ваги та оцінки надає зважену оцінку (табл. 2.2).

Таблиця 2.2 – Розрахунок ступеню впливу зовнішніх факторів на СумДУ

№		Вага	Оцінка	Зважена оцінка
Можливості				
1	Розвиток академічної мобільності	0,1	4	0,4
2	Збільшення привабливості для іноземних здобувачів	0,1	4	0,4
3	Запровадження нових освітніх технологій	0,15	3	0,45
4	Збільшення фінансування галузі вищої освіти	0,15	5	0,75
Загрози				
1	Збільшення рівня інфляції	0,05	2	0,1
2	Погіршення інвестиційного клімату	0,05	2	0,1
3	Зменшення кількості населення (абітурієнтів)	0,15	4	0,6
4	Скорочення попиту на ринку праці	0,1	5	0,5
5	Збільшення конкуренції на внутрішньому ринку	0,15	2	0,3
Сумарна оцінка		1		3,6

Сумарна оцінка 3,6 говорить про те, що вплив зовнішніх факторів на ЗВО має середній рівень, тобто, він є конкурентоспроможним.

РОЗДІЛ 3. ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ЗВО ЧЕРЕЗ СПОЖИВАЧА

3.1. Методика розрахунку конкурентоспроможності ЗВО

Умовно, фактори оцінки конкурентоспроможності включають два блоки: конкурентоспроможність для МОН та конкурентоспроможність для абітурієнта (здобувача).

До першої групи, як було зазначено більш детально у 1 розділі, відносять наступні (табл. 3.1)

Таблиця 3.1 – Розподіл факторів оцінки конкурентоспроможності
відповідно до рейтингів

Критерії оцінки	U21	QS	Топ-200	Консолідований
Інвестиції (державна та приватні підприємці)	+			
Регулювання сфери вищої освіти	+			
Дослідження, публікації	+			+
Працевлаштування	+	+		
Міжнародна мобільність	+		+	+
Цитування публікацій		+		+
Співвідношення здобувач/викладач		+		
% іноземних здобувачів		+		
% іноземних викладачів		+		
Академічна репутація		+		
Науково-педагогічний персонал			+	+
Якість навчання			+	+
Бал ЗНО				+

Відомо, що основним методом фактичної оцінки конкурентоспроможності на ринку є попит на продукцію чи послугу. У сфері освіти попит формують саме абітурієнти, а у подальшому здобувачі.

За результатами опитування, наведеного у [11], здобувачі 1 курсу СумДУ асоціюють навчальний заклад з наступними словами: «активність», «весело», «друзі», «знання», «кава», «майбутнє», «можливості», «навчання», «освіта», «перспективи», «престиж», «радість», «сім'я», «спорт», «універ», «успіх», «цікаво», «якість».

Якщо дані асоціативні слова об'єднати у групи, то можемо запропонувати наступні критерії оцінки (табл. 3.2):

Таблиця 3.2 - Критерії оцінки ЗВО

Асоціативні слова	Критерії оцінки
Активність, спорт	Матеріально - технічне та організаційне забезпечення сфери фізичної культури і спорту
Весело, друзі	Матеріально - технічне та організаційне забезпечення заходів розважального характеру
Знання, навчання, освіта, якість, цікаво	Матеріально - технічне та організаційне забезпечення освітньої діяльності, якісні характеристики підготовки фахівців
Майбутнє, можливості, перспективи, престиж, успіх	Можливість працевлаштування, міжнародне визнання та мобільність
Кава, сім'я	Наявність місць відпочинку, зон комфорту

Матеріально-технічне та організаційне забезпечення сфери фізичної культури – перелік спеціалізованих залів та майданчиків, забезпеченість спеціалізованим обладнанням для проведення тренувань та масових заходів у галузі спорту, каталог доступних видів фізичної активності, відповідність фактично наявного складу викладачів до потреб університету, якість їх підготовки.

Матеріально-технічне та організаційне забезпечення заходів розважального характеру – перелік спеціалізованих приміщень та обладнання, наявність відповідного персоналу.

Матеріально-технічне та організаційне забезпечення освітньої діяльності – перелік лабораторій, спеціалізованих кабінетів. Забезпеченість комп'ютерними робочими місцями, лабораторіями, полігонами, обладнанням,

устаткуванням, що необхідні для виконання освітніх програм, обґрунтовується окремим документом з наданням розкладу їх використання та розрахунків достатності [12].

Якісні характеристики підготовки фахівців визначаються наступним чином [12]:

1. Умови забезпечення державної гарантії якості вищої освіти.
 - 1.1. Виконання навчального плану за показниками: перелік навчальних дисциплін, години, форми контролю.
 - 1.2. Підвищення кваліфікації викладачів постійного складу за останні 5 років.
 - 1.3. Чисельність науково-педагогічних (педагогічних) працівників, що обслуговують спеціальність і працюють у ЗВО за основним місцем роботи, які займаються вдосконаленням навчально-методичного забезпечення, науковими дослідженнями, підготовкою підручників та навчальних посібників.
2. Результати освітньої діяльності (рівень підготовки фахівців).
 - 2.1. Рівень знань здобувачів із загальної підготовки:
 - 2.1.1. Успішно складені атестаційні заходи.
 - 2.1.2. Якісно виконані контрольні завдання (оцінки «5» і «4»).
 - 2.2. Рівень знань здобувачів зі спеціальної (фахової) підготовки:
 - 2.2.1. Успішно виконані атестаційні заходи.
 - 2.2.2. Якісно виконані контрольні завдання (оцінки «5» і «4»).
3. Організація наукової роботи:
 - 3.1. Наявність у структурі ЗВО наукових підрозділів.
 - 3.2. Участь здобувачів у науковій роботі (наукова робота на кафедрах та в лабораторіях, участь в наукових конференціях, конкурсах, виставках, олімпіадах тощо).

Беззаперечним є той факт, що на рівень конкурентоспроможності впливають не лише очевидні фактори, такі як матеріально-технічне забезпечення чи якість освіти, але й якість рекламної кампанії університету.

Відповідно до опитування здобувачів 1-го курсу [11] одним із факторів, що відрізняють на підсвідомому рівні ЗВО один від одного – це їх «фірмові» кольори символіки.

Нажаль, на сьогоднішній день колористика не є дуже розвиненою як окрема наука, не дивлячись на те, що має величезний вплив на думку та вибір споживача. Звичайним застосуванням кольору або поєднанням кольорів можливо на підсвідомому рівні примусити споживача вважати, що товар є свіжим і натуральним, або престижним і дорогим, або якісним, або просто наштовхнути на спонтанну покупку, через думку споживача про надзвичайну необхідність цього товару [13].

Так, для здобувачів СумДУ, кольорами, з якими асоціюється їх навчальний заклад, у порядку популярності, є синій, білий та блакитний.

Соціальний захист – також одна з невід’ємних частин конкурентоспроможності ЗВО, оскільки він дає впевненість здобувачу у тому, що обраний ним ЗВО є надійним.

Соціальний захист здобувачів здійснюється згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 882 від 12.07.2004 р. «Питання стипендіального забезпечення» (зі змінами); Постановою Кабінету Міністрів України № 165 від 05.03.08 р. «Деякі питання стипендіального забезпечення» (зі змінами); Законом України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні»; Законом України № 2342 "Про забезпечення організаційноправових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування"; Постановою Кабінету Міністрів України № 226 від 05.04.1994 р. "Про поліпшення соціального захисту та матеріального забезпечення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування"(зі змінами); наказом МОН України № 763 від 17.11.2003 р. "Про затвердження норм матеріального та нормативів фінансового забезпечення

дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування"; Законом України "Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи" ст. 14, ст. 21, ст. 22 [14].

До соціального захисту студентської молоді входять наступні пункти:

1. Своєчасна виплата стипендій;
2. Виплата матеріальної допомоги здобувачам;
3. Надання можливості пільгового користування послугами ЗВО;
4. Відповідні умови проживання здобувачів у гуртожитках;
5. Надання відповідної медичної допомоги ЗВО;
6. Надання відповідного та якісного харчування у їдальнях та буфетах.

Серед видів соціального захисту варто також виділити, як окрему групу, іноземних здобувачів, оскільки конкурентоспроможність ЗВО формується не лише на рівні регіону, області чи країни, але й на міжнародному рівні. Кількість іноземних здобувачів впливає не лише на рейтинг університету серед інших, але й надає місцевим здобувачам можливість культурного обміну та розвитку. Важливими є:

- кількість іноземних здобувачів у ЗВО;
- кількість факультетів, на яких навчаються іноземні здобувачів;
- кількість позанавчальних заходів, у яких іноземні здобувачі беруть участь разом з місцевими здобувачами;
- умови проживання іноземних здобувачів у гуртожитках;
- наявність підготовчого відділення.

За результатами опитування [11] серед здобувачів 1 курсу СумДУ щодо причини вибору місця навчання, було отримано наступні результати (рис. 3.1):

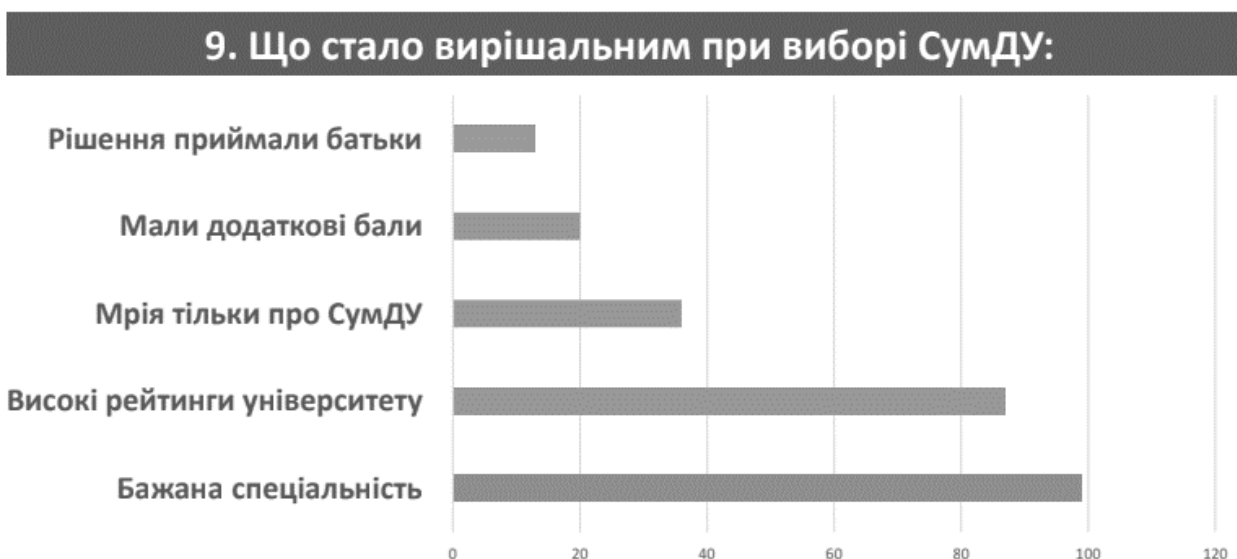

Рисунок 3.1 – Результати опитування здобувачів 1 курсу СумДУ щодо вибору ВНЗ [11]

Бажана спеціальність є лідируючою позицією серед існуючих, подолавши навіть високі рейтинги університету. Тому ЗВО потрібно звертати увагу не лише на підвищення власного рейтингу серед існуючих ЗВО, але і на кількість актуальних сьогодні та попиту роботодавців спеціальностей, що пропонуються для вибору студентській молоді.

Останнім, але не менш ваговим фактором, є наявність електронної бази університету, сайту, електронного кабінету, мобільних додатків та сторінок у соціальних мережах. Ні для кого не є секретом, що на сьогодні більшою популярністю користуються електронні джерела надання та отримання інформації. Прикладом даного факту є опитування здобувачів 1 курсу СумДУ (рис. 3.2) [11]:

6. Інформаційні джерела, з яких отримали найбільше інформації про СумДУ:

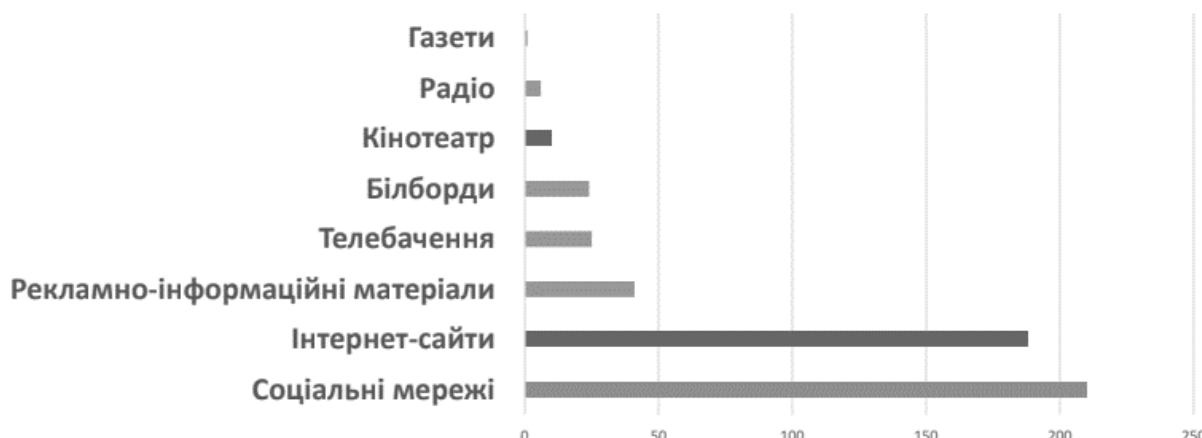

Рисунок 3.2 – Результати опитування здобувачів 1 курсу СумДУ щодо джерел отримання інформації [11]

Найбільшу кількість абітурієнтів університет отримав саме через інтернет-сайти та соціальні мережі.

Узагальнюючи наведені вище дані, можна з впевненістю сказати, що до факторів конкурентоспроможності, які важливі саме для здобувачів можна віднести наступні:

- 1) Матеріально-технічне та організаційне забезпечення сфери фізичної культури і спорту;
- 2) Матеріально-технічне та організаційне забезпечення заходів розважального характеру;
- 3) Матеріально-технічне та організаційне забезпечення освітньої діяльності, якісні характеристики підготовки фахівців;
- 4) Можливість працевлаштування, міжнародне визнання та академічна мобільність;
- 5) Наявність місць відпочинку, зон комфорту;
- 6) Рекламна кампанія;
- 7) Соціальний захист;
- 8) Задоволення потреб іноземних здобувачів;
- 9) Кількість актуальних спеціальностей;

10) Електронна база та наявність ЗВО у соціальних мережах.

Для розрахунку конкурентоспроможності закладу на основі даних показників пропонуємо використовувати наступну методику: як і для рейтингів, наведених у розділі 1, слід використовувати вагові коефіцієнти для розрахунку кінцевого (фінального) результату (індексу конкурентоспроможності ЗВО). Максимальний результат становить 100% або 1.

Ваговий коефіцієнт кожному з показників надається відповідно до його важливості саме при виборі навчального закладу (табл. 3.3).

Найважливішими при виборі є рекламна кампанія, оскільки саме вона змушує здобувача звернути увагу на університет, кількість спеціальностей, оскільки якщо здобувач не знайде необхідну для нього, то він не стане абітурієнтом, та матеріально-технічне та організаційне забезпечення освітньої діяльності, якісні характеристики підготовки фахівців, що саме і демонструється на ознайомчих екскурсіях та днях відкритих дверей.

На другому місці є наявність сайтів, де здобувач може ознайомитися з усією інформацією про університет, а також, оскільки іноземні здобувачі є важливою частиною серед інших абітурієнтів, вагомим є задоволення їх потреб.

Шість показників, що залишилися, відіграють більш другорядну роль, проте також є важливими, особливо, для окремих верств населення.

Тому, оскільки вони чинять менший вплив на попит, ніж основна маса, їм надається менший ваговий коефіцієнт.

Таблиця 3.3 – Перелік вагових коефіцієнтів показників оцінки конкурентоспроможності

Показник	Вага
Кількість актуальних спеціальностей	20%
Матеріально - технічне та організаційне забезпечення освітньої діяльності, якісні характеристики підготовки фахівців	20%
Рекламна кампанія	10%

Продовження таблиці 3.3

Показник	Вага
Електронна база та наявність ЗВО у соціальних мережах	10%
Задоволення потреб іноземних здобувачів	10%
Можливість працевлаштування, міжнародне визнання та мобільність	10%
Соціальний захист	7%
Матеріально-технічне та організаційне забезпечення сфери фізичної культури і спорту	5%
Матеріально-технічне та організаційне забезпечення заходів розважального характеру	5%
Наявність місць відпочинку, зон комфорту	3%
Всього	100%

Подальшу оцінку проводимо, базуючись на методі розрахунку The Global Competitiveness Index.

Кількість актуальних спеціальностей (3.1): від 1 (немає) до 10 (більш, ніж достатньо).

$$K_{\text{акт}} = B \times 10 \times 20\% \quad (3.1)$$

де $K_{\text{акт}}$ – коефіцієнт кількості актуальних спеціальностей

B – експертна оцінка

Максимальний коефіцієнт становить 20.

Матеріально - технічне та організаційне забезпечення освітньої діяльності, якісні характеристики підготовки фахівців (3.2):

1. Кабінетами, обладнанням та устаткуванням: від 1 (не забезпечено) до 10 (більш, ніж достатньо).

2. Забезпеченість комп'ютерними місцями: від 1 (не забезпечено) до 10 (більш, ніж достатньо).

3. Виконання навчального плану: від 1 (не виконується) до 10 (виконується повністю).
4. Підвищення кваліфікації викладачів постійного складу за останні 5 років: від 1 (відсутня) до 10 (виконується у повному обсязі).
5. Чисельність науково-педагогічних (педагогічних) працівників, що обслуговують спеціальність і працюють у навчальному закладі за основним місцем роботи, які займаються вдосконаленням навчально-методичного забезпечення, науковими дослідженнями, підготовкою підручників та навчальних посібників: від 1 (відсутня) до 10 (у повному обсязі).
6. Результати освітньої діяльності (рівень підготовки фахівців): від 1 (дуже низький) до 10 (дуже високий).
7. Рівень знань здобувачів з загальної підготовки: від 1 (дуже низький) до 10 (дуже високий).
8. Рівень знань здобувачів зі спеціальної підготовки: : від 1 (дуже низький) до 10 (дуже високий).
9. Наявність у структурі навчального закладу наукових підрозділів: від 1 (відсутні) до 10 (є у повній мірі).
10. Участь здобувачів у науковій роботі (наукова робота на кафедрах та в лабораторіях, участь в наукових конференціях, конкурсах, виставках, профільних олімпіадах тощо): від 1 (не беруть участі) до 10 (активно беруть участь).

$$MT_{од} = \sum K_i \times 20\% \quad (3.2)$$

де $MT_{од}$ – коефіцієнт матеріально - технічного та організаційного забезпечення освітньої діяльності, якісні характеристики підготовки фахівців.

K_i – експертна оцінка по i -тій складовій матеріально - технічного та організаційного забезпечення освітньої діяльності, якісних характеристик підготовки фахівців.

Максимальний коефіцієнт становить 20.

Рекламна кампанія (3.3): від 1 (взагалі не проводиться) до 10 (проводиться дуже вдало).

$$P_k = B \times 10 \times 10\% \quad (3.3)$$

де P_k – коефіцієнт рекламної кампанії

B – експертна оцінка

Проте, оскільки у даному випадку коефіцієнт відповідатиме експертній оцінці, то можливо їх прирівняти (3.4):

$$P_k = B \quad (3.4)$$

Максимальний коефіцієнт становить 10.

Електронна база та наявність ЗВО у соціальних мережах (3.5):

1. Наявність електронної бази (електронної бібліотеки): від 1 (відсутня) до 10 (справно працює впродовж багатьох років).
2. Наявність сайту університету: від 1 (відсутній) до 10 (справно працює впродовж багатьох років).
3. Наявність сторінок у соціальних мережах: від 1 (відсутні) до 10 (справно працюють впродовж багатьох років).
4. Наявність мобільних додатків: від 1 (відсутні) до 10 (справно працюють впродовж багатьох років).
5. Наявність електронного кабінету: від 1 (відсутній) до 10 (справно працює впродовж багатьох років).

$$E_6 = \sum K_i \times 2 \times 10\% \quad (3.5)$$

де E_6 – коефіцієнт відповідності електронної бази та наявності ЗВО у соціальних мережах

K_i - експертна оцінка по i -тій складовій електронної бази та наявності ЗВО у соціальних мережах

Максимальний коефіцієнт становить 10.

Задоволення потреб іноземних здобувачів (3.6):

1. кількість іноземних здобувачів у ЗВО: від 1 (зовсім немає) до 10 (більше 5% від загальної кількості здобувачів).
2. кількість факультетів, на яких навчаються іноземні здобувачі: від 1 (відсутні) до 10 (всі).
3. кількість позанавчальних заходів, у яких іноземні здобувачі беруть участь разом з місцевими здобувачами: від 1 (відсутні) до 10 (всі, що проводяться).
4. умови проживання іноземних здобувачів у гуртожитках: від 1 (дуже низькі) до 10 (дуже високі).
5. наявність підготовчого відділення: від 1 (відсутнє) до 10 (працює багато років).

$$P_{ін} = \sum K_i \times 2 \times 10\% \quad (3.6)$$

де $P_{ін}$ – коефіцієнт задоволення потреб іноземних здобувачів

K_i - експертна оцінка по i -тій складовій задоволення потреб іноземних здобувачів.

Максимальний коефіцієнт становить 10.

Можливість працевлаштування, міжнародне визнання та мобільність (3.7):

1. зацікавленість роботодавців у випускниках ЗВО: від 1 (зовсім не зацікавлені) до 10 (надмірно зацікавлені).
2. визнання університету та його здобувачів серед іноземних ЗВО: від 1 (зовсім не визнаються, програми мобільності відсутні) до 10 (визнаються, програми мобільності активно працюють).

$$M = \sum K_i \times 5 \times 10\% \quad (3.7)$$

де M – коефіцієнт можливостей працевлаштування, міжнародного визнання та мобільності

K_i – експертна оцінка по i -тій складовій можливостей працевлаштування, міжнародного визнання та мобільності.

Максимальний коефіцієнт становить 10.

Соціальний захист (3.8):

1. Своєчасна виплата стипендій та виплата матеріальної допомоги здобувачам: від 1 (не виконуються) до 10 (виконуються своєчасно у повному обсязі).

2. Надання можливості пільгового користування послугами ЗВО: від 1 (можливість відсутня) до 10 (надається на всі види послуг).

3. Відповідні умови проживання здобувачів у гуртожитках: від 1 (умови дуже погані) до 10 (високий рівень).

4. Надання відповідної медичної допомоги ЗВО: від 1 (можливість надання допомоги відсутня) до 10 (медична допомога на високому рівні).

5. Надання відповідного та якісного харчування у їдальнях та буфетах: від 1 (харчування відсутнє) до 10 (якісне комплексне збалансоване харчування).

$$C_3 = \sum K_i \times 2 \times 7\% \quad (3.8)$$

C_3 – коефіцієнт соціального захисту

K_i - експертна оцінка по i -тій складовій соціального захисту.

Максимальний коефіцієнт становить 7.

Матеріально - технічне та організаційне забезпечення сфери фізичної культури і спорту (3.9):

1. наявність спеціалізованих залів та майданчиків: від 1 (відсутні) до 10 (більш, ніж достатня кількість, сучасний стан).

2. забезпеченість спеціалізованим обладнанням: від 1 (відсутнє) до 10 (більш, ніж достатня кількість, сучасний стан).
3. відповідність фактично наявного складу викладачів до потреб університету: від 1 (відсутні) до 10 (у повному складі).
4. якість підготовки викладачів: від 1 (дуже низька) до 10 (дуже висока).

$$MT_{фк} = \sum K_i \times 2,5 \times 5\% \quad (3.9)$$

де $MT_{фк}$ – коефіцієнт матеріально-технічного та організаційного забезпечення сфери фізичної культури та спорту

K_i – експертна оцінка по i -тій складовій матеріально-технічного та організаційного забезпечення сфери фізичної культури та спорту.

Максимальний коефіцієнт становить 5.

Матеріально-технічне та організаційне забезпечення заходів розважального характеру (3.10) – перелік спеціалізованих приміщень та обладнання, наявність відповідного персоналу.

1. Наявність відповідних приміщень та обладнання: від 1 (відсутні) до 10 (більш, ніж достатньо, сучасний стан).
2. Наявність відповідного персоналу: від 1 (відсутнє) до 10 (у повному складі).

$$MT_{рз} = \sum K_i \times 5 \times 5\% \quad (3.10)$$

де $MT_{рз}$ – коефіцієнт матеріально-технічного та організаційного забезпечення заходів розважального характеру

K_i - експертна оцінка по i -тій складовій матеріально-технічного та організаційного забезпечення заходів розважального характеру

Максимальний коефіцієнт становить 5.

Наявність місць відпочинку, зон комфорту (3.11): від 1 (відсутні) до 10 (сучасно обладнані, у достатній кількості).

$$Z_k = B \times 10 \times 3\% \quad (3.11)$$

Z_k – коефіцієнт забезпеченості місцями відпочинку, зонами комфорту

B – експертна оцінка

Максимальний коефіцієнт становить 3.

Маючи коефіцієнти по кожному із факторів оцінки, отримуємо фінальний коефіцієнт (K_k) конкурентоспроможності ЗВО (3.12):

$$K_k = K_{\text{акт}} + MT_{\text{од}} + P_k + E_6 + \Pi_{\text{ін}} + M + C_3 + MT_{\text{фк}} + MT_{\text{рз}} + Z_k \quad (3.12)$$

Використаємо дану методику на реальних ЗВО. До процесу опитування було залучено студентів Сумського державного університету, Сумського національного аграрного університету (СНАУ) та Сумського державного педагогічного університету (СумДПУ) у кількості 97, 52 та 39 чоловік відповідно. Опитування проводилося на базі Google-анкетування. Усереднені результати наведені у додатках А, Б та В.

На основі отриманих експертних оцінок проводимо розрахунок індексів по кожному показнику та університету.

Кількість актуальних спеціальностей:

СумДУ:

$$K_{\text{акт}} = 9,14 \times 10 \times 20\% = 91,4 \times 20\% = 18,28$$

СНАУ:

$$K_{\text{акт}} = 8,62 \times 10 \times 20\% = 86,2 \times 20\% = 17,24$$

СумДПУ:

$$K_{\text{акт}} = 6,32 \times 10 \times 20\% = 63,2 \times 20\% = 12,64$$

Матеріально - технічне та організаційне забезпечення освітньої діяльності, якісні характеристики підготовки фахівців:

СумДУ:

$$MT_{од} = (8,46 + 7,37 + 9,22 + 9,17 + 8,61 + 8,44 + 7,25 + 7,62 + 9,89 + 9,13) \times 20\% = 85,16 \times 20\% = 17,032$$

СНАУ:

$$MT_{од} = (7,31 + 5,65 + 5,48 + 6,47 + 6,36 + 7,57 + 6,3 + 5,94 + 6,27 + 6,31) \times 20\% = 63,66 \times 20\% = 12,732$$

СумДПУ:

$$MT_{од} = (6,35 + 5,11 + 7,15 + 8,59 + 7,22 + 7,53 + 7,27 + 7,48 + 7,34 + 6,25) \times 20\% = 70,29 \times 20\% = 14,058$$

Рекламна кампанія:

СумДУ:

$$P_k = 6,52$$

СНАУ:

$$P_k = 7,44$$

СумДПУ:

$$P_k = 6,44$$

Електронна база та наявність ЗВО у соціальних мережах:

СумДУ:

$$E_6 = (9,93 + 9,95 + 9,08 + 9,37 + 8,64) \times 2 \times 10\% = 46,97 \times 2 \times 10\% = 93,94 \times 10\% = 9,394$$

СНАУ:

$$E_6 = (5,05 + 6,31 + 6,43 + 4,13 + 4,27) \times 2 \times 10\% = 26,19 \times 2 \times 10\% = 52,38 \times 10\% = 5,238$$

СумДПУ:

$$E_6 = (6,23 + 8,39 + 7,56 + 5,02 + 5,56) \times 2 \times 10\% = 32,76 \times 2 \times 10\% = \\ = 65,52 \times 10\% = 6,552$$

Задоволення потреб іноземних здобувачів:

СумДУ:

$$П_{ін} = (9,65 + 7,19 + 6,31 + 6,77 + 9,28) \times 2 \times 10\% = 39,2 \times 2 \times 10\% = \\ = 78,4 \times 10\% = 7,84$$

СНАУ:

$$П_{ін} = (9,97 + 5,51 + 6,35 + 6,16 + 7,48) \times 2 \times 10\% = 35,47 \times 2 \times 10\% = \\ = 70,94 \times 10\% = 7,094$$

СумДПУ:

$$П_{ін} = (3,26 + 2,17 + 2,61 + 4,72 + 6,34) \times 2 \times 10\% = 19,1 \times 2 \times 10\% = \\ = 38,2 \times 10\% = 3,82$$

Можливість працевлаштування, міжнародне визнання та мобільність:

СумДУ:

$$M = (6,09 + 7,54) \times 5 \times 10\% = 13,63 \times 5 \times 10\% = 68,15 \times 10\% = 6,815$$

СНАУ:

$$M = (5,68 + 6,73) \times 5 \times 10\% = 12,41 \times 5 \times 10\% = 62,05 \times 10\% = 6,205$$

СумДПУ:

$$M = (7,64 + 2,84) \times 5 \times 10\% = 10,48 \times 5 \times 10\% = 52,4 \times 10\% = 5,24$$

Соціальний захист:

СумДУ:

$$C_3 = (9,32 + 8,83 + 7,47 + 8,01 + 9,36) \times 2 \times 7\% = 42,99 \times 2 \times 7\% = \\ = 85,98 \times 7\% = 6,019$$

СНАУ:

$$C_3 = (6,27 + 7,64 + 5,17 + 6,31 + 7,15) \times 2 \times 7\% = 32,54 \times 2 \times 7\% = \\ = 65,08 \times 7\% = 4,556$$

СумДПУ:

$$C_3 = (6,45 + 5,63 + 6,31 + 7,52 + 7,68) \times 2 \times 7\% = 33,59 \times 2 \times 7\% = \\ = 67,18 \times 7\% = 4,703$$

Матеріально - технічне та організаційне забезпечення сфери фізичної культури і спорту:

СумДУ:

$$MT_{фк} = (9,21 + 9,67 + 9,87 + 9,36) \times 2,5 \times 5\% = 38,11 \times 2,5 \times 5\% = \\ = 95,275 \times 5\% = 4,764$$

СНАУ:

$$MT_{фк} = (7,48 + 7,35 + 8,48 + 7,31) \times 2,5 \times 5\% = 30,62 \times 2,5 \times 5\% = \\ = 76,55 \times 5\% = 3,826$$

СумДПУ:

$$MT_{фк} = (7,06 + 6,08 + 7,62 + 7,65) \times 2,5 \times 5\% = 28,41 \times 2,5 \times 5\% = \\ = 71,025 \times 5\% = 3,551$$

Матеріально-технічне та організаційне забезпечення заходів розважального характеру:

СумДУ:

$$MT_{рз} = (9,93 + 9,97) \times 5 \times 5\% = 19,9 \times 5 \times 5\% = 99,5 \times 5\% = 4,975$$

СНАУ:

$$MT_{рз} = (6,74 + 6,15) \times 5 \times 5\% = 12,89 \times 5 \times 5\% = 64,45 \times 5\% = 3,223$$

СумДПУ:

$$MT_{рз} = (7,32 + 7,65) \times 5 \times 5\% = 14,97 \times 5 \times 5\% = 74,85 \times 5\% = 3,743$$

Наявність місць відпочинку, зон комфорту:

СумДУ:

$$З_к = 9,36 \times 10 \times 3\% = 93,6 \times 3\% = 2,808$$

СНАУ:

$$З_k = 7,42 \times 10 \times 3\% = 74,2 \times 3\% = 2,226$$

СумДПУ:

$$З_k = 7,95 \times 10 \times 3\% = 79,5 \times 3\% = 2,385$$

Маючи коефіцієнти по кожному із факторів оцінки, отримуємо фінальний індекси (K_k) конкурентоспроможності аналізованих ЗВО:

СумДУ:

$$K_k = 18,28 + 17,032 + 6,52 + 9,394 + 7,84 + 6,815 + 6,019 + 4,764 + 4,975 + 2,808 = 78,447$$

СНАУ:

$$K_k = 17,24 + 12,732 + 7,44 + 5,238 + 7,094 + 6,205 + 4,556 + 3,826 + 3,223 + 2,226 = 69,78$$

СумДПУ:

$$K_k = 12,64 + 14,058 + 6,44 + 6,552 + 3,82 + 5,24 + 4,703 + 3,551 + 3,743 + 2,385 = 63,132$$

Відповідно до розрахунків, найбільш конкурентоспроможним серед аналізованих ЗВО є СумДУ, на друге місце посідає СНАУ, а третє – СумДУ. Дані розрахунки збігаються з ранжуванням даних університетах у інших рейтингових списках, таких як Консолідований рейтинг або Топ-200 Україна.

Таким чином, можна зробити висновок, що дана методика розрахунку є релевантною.

Аналізованим університетам рекомендується звернути увагу на показники, які мають найбільше відхилення від максимально можливого значення, адже вони безпосередньо впливають на кількість абітурієнтів у наступних роках.

3.2. Методичні підходи до розрахунку конкурентоспроможності ЗВО

На сучасному етапі становлення економіки конкурентоспроможність є одним з важливих показників, що характеризують діяльність підприємства на ринку та допомагає об'єктивно оцінити поточне використання потенціалу та створити подальшу стратегію діяльності. Галузь освіти не є виключенням, оскільки боротьба між ЗВО на місцевому та міжнародному рівнях з кожним роком лише набирає обертів.

Тому важливою є всебічна оцінка, що дає змогу оцінити положення університету не лише з точки зору впливовості закладу, але й з точки зору абітурієнтів, що створюють попит на дані заклади. Саме тому методика оцінки ЗВО з позиції абітурієнта є невід'ємною частиною аналізу конкурентоспроможності і в поєднанні з іншими загальновідомими методиками створює повну, зважену картину.

Метою впровадження даного способу розрахунку є скорочення факторів оцінки, на які може впливати держава, посилення вагомості критеріїв оцінки, які важливі саме для споживачів даного виду послуг та створення рейтингу, який аналізуватиме ЗВО кардинально з нової, інноваційної позиції.

Суб'єктом у даному випадку є комплекс впроваджуваних заходів, а об'єктом впровадження комплексу заходів є ЗВО.

Серед ефектів впровадження даної методики розрахунку конкурентоспроможності ЗВО можна виділити:

- Новий ракурс оцінки ЗВО, оскільки міжнародні методи оцінки та українські не орієнтовані на аналіз з боку споживача (абітурієнта);
- Надання вступникам інформації, яка не надавалась у інших рейтингах, проте яка має важливе значення у їхньому майбутньому студентському житті;
- Можливість оцінити додаткові сфери діяльності університетів;

- Надається інформація для окремих груп населення;
- Оцінка використання наявного потенціалу ЗВО;
- Рейтингування закладів відбувається, більшою мірою, за факторами, на які не впливає держава.

Загалом, комплекс заходів, що забезпечать впровадження даного методу, потребують глибокий та всебічний аналіз кожного навчального закладу.

За параметром «кількість актуальних спеціальностей» – аналіз попиту здобувачів по рокам, їх переваги щодо вибору спеціальності, аналіз наявності даних спеціальностей у ЗВО.

За параметром «матеріально - технічне та організаційне забезпечення освітньої діяльності, якісні характеристики підготовки фахівців» – аналіз аудиторій ЗВО, обладнання, його новизни та відповідності сьогоденню, аналіз роботи викладачів щодо виконання навчальних планів, їх чисельності, кваліфікації, проходження додаткових курсів, роботи щодо вдосконалення навчально-методичного забезпечення, їх наукові дослідження, підготовка підручників та навчальних посібників, рівень знань здобувачів за всіма напрямками, їх участь в наукових роботах, аналіз наукових підрозділів.

За параметром «рекламна кампанія» – її наявність, ефективність, регулярність, ширина аудиторії, що охоплює.

За параметром «електронна база та наявність ЗВО у соціальних мережах» – наявність електронної бази навчальних матеріалів, період її використання, доступність навчальних матеріалів, наявність сайту ЗВО, період його роботи, період наявності закладу у соціальних мережах, наявність мобільних додатків, пов'язаних з університетом, їх зрозумілість, наявність електронного кабінету для викладачів та здобувачів.

За параметром «задоволення потреб іноземних здобувачів» – кількість здобувачів у закладі, що приїхали із-за кордону, кількість факультетів, де вони навчаються, кількість заходів, у яких вони беруть участь разом із іншими

здобувачами закладу, наявність підготовчого відділення та умови проживання (гуртожитки), що надаються іноземним здобувачам.

За параметром «можливість працевлаштування, міжнародне визнання та мобільність» – кількість роботодавців які беруть/мають намір працевлаштувати випускників конкретного навчального закладу, наявність програм мобільності, їх кількість, частота їх запровадження одо конкретного ЗВО.

За параметром «соціальний захист» – об'єм та своєчасність виплати стипендій та матеріальної допомоги здобувачам, наявність можливості пільгового використання послуг, що надаються закладом, наявність гуртожитків, їхнє розміщення та умови проживання, наявність медпункту, його оснащеність та підготовленість до екстрених ситуацій, наявність їдальні, умови приготування їжі, її збалансованість та якість.

За параметром «матеріально - технічне та організаційне забезпечення сфери фізичної культури і спорту» – аналіз залів університету, їх придатність та підготовленість до проведення фізичних занять, наявність обладнання, що відповідає стандартам, склад викладачів, що мають відповідну кваліфікацію, їх кількість.

За параметром «матеріально-технічне та організаційне забезпечення заходів розважального характеру» – аналіз наявності спеціалізованих приміщень та обладнання, наявність відповідного персоналу.

За параметром «наявність місць відпочинку, зон комфорту» – облаштованість університету місцями для відпочинку здобувачів, їх кількість.

Висновки

Отже, конкурентоспроможність по праву можна вважати одним із важелів сучасної економіки, який регулює те, які товари та які підприємства залишатимуться на ринку, а які ні. Дане поняття базується на взаємовідносинах виробника товарів та їх споживача.

Галузь освіти також вважається ринком і послугою на ньому є надання знань.

Більшість методів оцінки націлені на оцінку зі сторони виробника, у даному випадку ЗВО, проте, оскільки ринкові відносини – це симбіоз між виробником та споживачем, важливим є також оцінка зі сторони абітурієнтів та здобувачів університетів.

Серед відомих міжнародних методів оцінки найвідомішими є глобальний індекс конкурентоспроможності, академічний рейтинг, Universitas 21 та рейтинг потужності систем вищої освіти QS. Серед усієї кількості, українські ЗВО є лише у QS рейтингу.

Українські рейтинги, у свою чергу, ранжують лише заклади України. Серед тих, що здійснюють свою діяльність на сьогоднішній день можна відмітити «Топ-200 Україна» та консолідований рейтинг.

Серед методів, що використовують для аналізу університетів, важливим є PEST-аналіз, що дає різносторонню та зважену оцінку закладу, проте не є популярним у використанні через свою трудомісткість.

В результаті дослідження відомих методик та оцінки думки споживачів освітніх послуг, було створено власну методику ранжування ЗВО на основі 10 показників, що не є звичними для використання при оцінці конкурентоспроможності. Перевагами даного методу є новий ракурс оцінки ЗВО, надання додаткової інформації вступникам та окремим групам населення, оцінка додаткових сфер діяльності.

Комплекс заходів, що забезпечать впровадження даного методу, потребують глибокий та всебічний аналіз кожного навчального закладу.

Література

1. Чекушина Ю. В. Вища освіта України в аспекті інтелектуалізації праці (перше десятиліття XXI ст.) / Ю. В. Чекушина, Ю. М. Чекушина // Гуманітарний журнал. - 2013. - № 3. - С. 3-10.
2. World economic forum / Insight Report / The Global Competitiveness Report 2019. [Електронний ресурс] - Режим доступу: http://www3.weforum.org/docs/WEF_TheGlobalCompetitivenessReport2019.pdf
3. Academic Ranking of World Universities 2019. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.shanghairanking.com/ARWU2019.html>
4. U21 Ranking of National Higher Education Systems 2019. [Електронний ресурс]- Режим доступу: <https://universitas21.com/sites/default/files/2019-04/Full%20Report%20and%20Cover.pdf>
5. QS World University Rankings 2019. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.topuniversities.com/university-rankings/world-university-rankings/2019>
6. Рейтинг університетів «Топ-200 Україна» 2019 / Євроосвіта, IREG Observatory on Academic Ranking and Excellence. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://ru.osvita.ua/vnz/rating/64884/>
7. Консолідований рейтинг ЗВО України 2019. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://ru.osvita.ua/vnz/rating/51741/>
8. С.Д. Штовба, Е.В. Штовба. Обзор наукометрических показателей для оценки публикационной деятельности ученого // Управление большими системами. 2013. Вып. 44. С. 262–278
9. Полянин А.Д., 2014. Недостатки индексов цитируемости и Хирша. Индексы максимальной цитируемости [Електронний ресурс]/А. Д. Полянін//EqWorld.Мир математических уравнений - Режим доступу: <https://cyberleninka.ru/article/n/nedostatki-indeksov-tsitiruемости-i-hirsha-i-ispolzovanie-drugih-naukometricheskih-pokazateley/viewer>

10. Сидорин А.В., Сидорин В.В. Разработка стратегии вуза на основе pest-анализа // Современные наукоемкие технологии. – 2014. – № 11. – С. 31-37. – Режим доступа: <http://www.top-technologies.ru/ru/article/view?id=34769>
11. Осюхіна М.О., Мерзляков Ю.С. Анкетування здобувачів 1 курсу СумДУ – 2019.
12. Запорізький національний університет, акредитаційна справа щодо первинної акредитації освітньо-професійної програми – 2018.
13. Кабінет міністрів України, постанова № 438, Київ, Питання стипендіального забезпечення від 22 травня 2019 року, Київ – 2019.